

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена з'ясуванню сутності, визначенню та класифікуванню криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування. Наголошено, що одним із основних завдань учених-процесуалістів та криміналістів є забезпечення практиків належним інструментарієм для найбільш ефективного здійснення доказової діяльності в кримінальному провадженні. З'ясовано, що в спеціальній літературі подібний інструментарій прийнято називати «засобами доказування». Виокремлено вузький (обмежувальний) та широкий підходи до тлумачення даного поняття. Підтримуючи більш широкий підхід автор відносить до засобів кримінального процесуального доказування на правах рівноцінно важливих та взаємопов'язаних елементів: 1) знаряддя доказування-обґрунтування – фактичні дані та їх джерела (докази, презумпції, преюдиції, безспірні та загальновідомі факти); 2) способи доказування – способи збирання, дослідження, перевірки, оцінки й використання доказів та способи (форми) використання презумпцій, преюдицій, безспірних і загальновідомих фактів. З урахуванням спрямованості криміналістичних рекомендацій на підвищення ефективності доказової діяльності в кримінальному провадженні автор указує на існування специфічних інструментів доказової діяльності – криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування, котрі визначено як розроблені чи опрацьовані криміналістикою прийоми, способи, методи й науково-технічні засоби, практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування вповноваженими особами (суб'єктами та іншими учасниками доказування) під час збирання, дослідження та використання доказів з метою встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Відповідні засоби поділено на техніко-криміналістичні, тактико-організаційні та методико-організаційні.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказування, засоби доказування, криміналістичні рекомендації, збирання, дослідження та використання доказів.

Artem V. Kovalenko

Scientific and research laboratory of public safety of communities of Faculty № 2
Donetsk State University of Internal Affairs
Kropyvnytskyi, Ukraine

CRIMINALISTIC MEANS OF CRIMINAL PROCEDURE PROOF

Abstract. The article is devoted to clarifying the essence, definition and classification of forensic means of criminal procedural proof. It is emphasized that one of the main tasks of proce-

dural and forensic scientists is to provide practitioners with the appropriate tools for the most effective implementation of evidentiary activities in criminal proceedings. It was found out that in the special literature, such tools are usually called «means of proof». Narrow (restrictive) and broad approaches to the interpretation of this concept are distinguished. Supporting a broader approach, the author refers to the means of criminal procedural proof as equally important and interconnected elements: 1) tools of proof-substantiation – factual data and their sources (evidence, presumptions, prejudices, indisputable and generally known facts); 2) methods of proof – methods of collecting, researching, checking, evaluating and using evidence and methods (forms) of using presumptions, prejudices, indisputable and generally known facts. Taking into account the focus of forensic recommendations on increasing the effectiveness of evidentiary activity in criminal proceedings, the author indicates the existence of specific tools of evidentiary activity – forensic means of criminal procedural proof, which are defined as techniques, methods, ways and scientific and technical means developed or worked out by criminalistics, practically-oriented recommendations for their most effective use by authorized persons (subjects and other participants of proving) during the collection, examination and use of evidence for the purpose of establishing the presence or absence of facts and circumstances that are important for criminal proceedings and are subject to proof. Such means are divided into technical-forensic, tactical-organizational and methodical-organizational.

Key words: *criminal proceedings, evidence, means of proof, forensic recommendations, collection, examination and use of evidence.*

ВСТУП

Одним із основних завдань кримінального провадження відповідно до ст. 2 КПК України є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Тому кримінальна процесуальна діяльність на всіх своїх етапах пов'язана із доказуванням та має бути спрямована на встановлення особи, котра дійсно вчинила кримінальне правопорушення й на доведення її вини у порядку, встановленому законом. При цьому однією із основних задач учених-процесуалістів та криміналістів є забезпечення практиків належним інструментарієм для найбільш ефективного здійснення доказової діяльності в кримінальному провадженні.

У спеціальній літературі інструментарій доказової діяльності найчастіше асоціюється з поняттям «засоби доказування». Кримінальне процесуальне законодавство, а також кримінальна процесуальна теорія доказів і доказування формують процесуальні вимоги та найбільш загальні рекомендації щодо застосування практиками відповідних засобів кримінального процесуального доказування. Водночас питання розробки, наукового обґрунтування та впровадження в практичну діяльність інструментарію збирання, дослідження й використання доказів у кримінальному провадженні є важливою складовою предмета дослідження науки криміналістики.

Проблеми визначення, класифікації та застосування засобів кримінального процесуального доказування були достатньо широко висвітлені у вітчизняній спеціальній літературі. Так В. В. Вапнярчук [1], В. П. Гмирко [2], В. Г. Гончаренко [3], Ю. М. Грошевий [4], Є. І. Лисаченко [5], М. М. Михеєнко [6], М. А. Погорельський, О. С. Старенький [7], С. М. Стахівський [8] та інші науковці у своїх роботах приділили увагу кримінальним процесуальним аспектам досліджуваного поняття. В. Г. Гончаренко [3], В. А. Журавель [9], В. В. Тіщенко [10], Ж. В. Удовенко [11], Ю. В. Черноус [12], В. О. Шаповал [13], В. Ю Шепітько [14] та інші учені досліджували криміналістичні аспекти доказової діяльності та проблеми її криміналістичного забезпечення. Втім у наукових колах до сьогодні відсутній єдиний підхід як до розуміння засобів кримінального процесуального доказування в цілому, так і до розуміння й класифікації криміналістичних засобів доказування, що стало підставою для здійснення пропонованого дослідження.

Відтак *метою* даної статті є з'ясування сутності, формулювання визначення та класифікування криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Розглянута проблематика є одним із основоположних теоретичних положень криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. Задля досягнення сформульованої мети дослідження автором було застосовано низку загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Пропоноване дослідження є послідовним і структурованим. На його першому етапі автор із застосуванням методу лінгвістичного аналізу та порівняльного і формально-юридичного методів розглянув позиції вітчизняних науковців і з'ясував сутність поняття «засоби кримінального процесуального доказування». Надалі з використанням логічних прийомів аналізу та синтезу було встановлено зв'язки між предметом дослідження науки криміналістики та засобами кримінального процесуального доказування. На підставі цього було сформульоване авторське визначення поняття «криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування» та із застосуванням формально-логічного методу здійснено їх класифікацію. На фінальному етапі наукового пошуку завдяки застосуванню методів моделювання та прогнозування автором було з'ясовано подальші перспективи наукових розробок у даній сфері.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

З-поміж позицій вітчизняних учених-процесуалістів можливо виокремити вузький (обмежувальний) та широкий підходи до тлумачення поняття засобів кримінального процесуального доказування.

Прихильники обмежувального тлумачення під засобами кримінального процесуального доказування переважно розуміють лише докази (та/або їх процесу-

альні джерела), презумпції, преюдиції, безспірні й загальновідомі факти, тобто те, за допомогою чого обґрунтовуються правові позиції суб'єктів доказування. Як приклад означеної позиції, показовими є тези С. М. Стахівського (який, у свою чергу, послідовно продовжував позицію М. М. Михеєнка [6]): «якщо ми розглядаємо доказування як сукупність дій, розумових та практичних, то засобом доказування є те, за допомогою чого доводяться обставини, що входять до предмета доказування, відновлюється модель кримінальної події, котра мала місце в минулому»; «засобами доказування у кримінальних справах виступають лише кримінальні процесуальні докази. Ніякі слідчі та інші процесуальні дії не вправі виступати як засоби доказування, оскільки вони є засобами збирання доказової інформації, а не доказування» [8, с. 170].

Подібний обмежувальний підхід уже піддавався обґрунтованій критиці в спеціальній літературі [Див.: 1, с. 235; 2, с. 197; 5, с. 73–74 та ін.]. На нашу думку, наведене вище вузьке тлумачення засобів кримінального процесуального доказування є виправданим лише за умови, що під доказуванням розуміється тільки його розумова (логічна, обґрунтовувальна, посвідчувальна) складова. Засобом її реалізації дійсно виступають фактичні дані (інформація, відомості про факти) що отримуються вповноваженими особами із доказів та їх процесуальних джерел, презумпцій, преюдиційних судових рішень, безспірних і загальновідомих фактів та використовуються для формулювання й обґрунтування власних правових позицій.

Водночас з огляду на практичну, інструментальну складову доказування в кримінальному провадженні – діяльність уповноважених осіб із збирання (отримання), процесуального закріплення, дослідження, перевірки, оцінки, практичного використання доказів та інших джерел фактичних даних – сформовані докази та їх процесуальні джерела виступають не стільки засобом, скільки *результатом* такої діяльності. Тому постає питання про те, за допомогою яких засобів здійснюється згадана діяльність уповноважених суб'єктів доказування. Слушною в даному контексті є позиція В. П. Гмирка, який вважає, що звуження деякими авторами проблематики засобів доказування до теми процесуальних доказів можна пояснити впливом концептуального схематизму діяльності доказування за формулою «збирання» + «перевіряння» + «оцінювання» доказів [2, с. 197]. Погоджуємося із процитованим автором також і у тому, що «сьогодні існують методологічні підстави до розширення каталогу засобів доказової діяльності» [2, с. 198], зокрема з огляду на діяльнісний та праксеологічний підходи до розуміння доказування.

На основі викладеного більш ґрунтовним, на нашу думку, є широкий підхід до тлумачення поняття засобів кримінального процесуального доказування. Прихильники даного підходу окрім доказів та їх процесуальних джерел, презумпцій, преюдицій, безспірних і загальновідомих фактів включають до його змісту також інструментарій операцій уповноважених осіб, що здійснюються для формування доказів (тобто способи їх збирання, дослідження, перевірки, оцінки й викорис-

тання), а також способи (форми) використання презумпцій, преюдицій, безспірних і загальновідомих фактів у кримінальному процесуальному доказуванні.

Так, Ю. М. Грошевий підтримав позицію про включення до переліку засобів доказування в кримінальному провадженні й фактичних даних, що містяться в передбачених законом джерелах (тобто доказів), і способів одержання, перевірки та використання доказів у кримінальному провадженні. До таких способів він відніс слідчі та судові дії, витребування й отримання речей та документів, призначення ревізій, перевірку показань на місці, а також оперативно-розшукові заходи з використанням відеозапису, кіно-фотозйомки і звукозапису, результати застосування яких можуть бути використані як докази [4, с. 75]. В. В. Вапнярчук до засобів доказування відносить докази і способи їх одержання (способи доказування), правові презумпції, преюдиції, загальновідомі та визнані факти [1, с. 236]. М. А. Погорецький та О. С. Старенький до засобів кримінального процесуального доказування відносять процесуальні дії, що мають пізнавальний характер та виступають засобами отримання доказів (це слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) та деякі інші процесуальні дії), та загальновідомі й визнані (безспірні) факти, презумпції, преюдиції, фікції й докази, які використовуються для обґрунтування власної правової позиції вповноваженими суб'єктами кримінального процесуального доказування [7, с. 303].

Чи не найширше серед вітчизняних науковців засоби кримінального процесуального доказування тлумачить В. П. Гмирко. Згаданий автор використав формулювання «засоби діяльності доказування» і дефініював його як систему функціонально спрямованих знань і технік, що використовуються в перебігу формування процесуального знання й виготовлення юридичних конструкцій, а також їх обстоювання в суді. Всі засоби діяльності доказування В. П. Гмирко поділив на юридичні й неюридичні. До першої групи він відніс конституційно-правні, кримінально-процесуальні, кримінально-правні, оперативно-розшукові, криміналістичні, адміністративно-правні та цивільно-правні засоби. До другої – засоби аксіології, юридичної етики, теорії оцінок, логіки доказування, загальної й юридичної психології, теорії вироблення рішень та судової риторики [2, с. 198].

Нарешті на підтримку широкого підходу до тлумачення засобів кримінально-процесуального доказування можна використати запропоновані тлумачними словниками української мови визначення слова «засіб»: це прийом, спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, спосіб; те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі [15, с. 307; 16, с. 506]; прийом, спосіб дії, пристосування для здійснення певної діяльності [17, с. 145].

Таким чином, вважаємо за доцільне до засобів кримінального процесуального доказування на правах рівноцінно важливих та взаємопов'язаних елементів віднести: 1) знаряддя доказування-обґрунтування – фактичні дані та їх джерела (докази, презумпції, преюдиції, безспірні та загальновідомі факти); 2) способи доказування – способи збирання, дослідження, перевірки, оцінки й використання

доказів та способи (форми) використання презумпцій, преюдицій, безспірних і загальновідомих фактів.

За наведеного підходу способи доказування є основою доказової діяльності повноважених суб'єктів кримінального процесуального доказування. Від ефективності їх застосування прямо залежить успішність виконання завдань доказування й кримінального провадження в цілому. При цьому кримінальний процесуальний закон та доктрина кримінальної процесуальної теорії доказів і доказування лише найбільш загально регламентують процесуальну форму та порядок виконання відповідних процесуальних дій. Завдання формулювання більш конкретних, практично і праксеологічно орієнтованих рекомендацій щодо застосування засобів доказування в кримінальному провадженні покладається на науку криміналістики.

Варто погодитися з Ж. В. Удовенко, що процес доказування, насамперед пошук і збирання доказів, здійснюється за допомогою криміналістичних прийомів, методів і засобів; і практичний, і розумовий аспекти діяльності суб'єктів доказування мають криміналістичний характер [11, с. 14]. Так, на думку цитованої авторки, «криміналістика розробляє систему засобів, прийомів, методів збирання, дослідження, перевірки й використання доказів та є каналом упровадження науково-технічних досягнень у процес доказування для його вдосконалення» [11, с. 11]. В. Г. Гончаренко писав, що «рекомендації криміналістики використовуються органами розслідування, прокуратури, судом під час застосування норм [кримінального процесуального] доказового права, становлячи складову частину єдиного процесу доказування» [3, с. 6]. На думку В. Ю. Шепітька, використання криміналістичних знань у змагальному кримінальному процесі покликане забезпечити сторони кримінального провадження належним інструментарієм, запобігти судовим помилкам, відновити справедливість [14, с. 73]. Крім того, пристосування даних природничих, технічних і гуманітарних наук до потреб кримінального судочинства здійснюється саме через положення криміналістичної науки, яка озброює слідчого, оперативного працівника, прокурора, суддю, а у вітчизняному кримінальному процесі, що набуває ознак змагальності, й захисника та слідчого суддю ефективними засобами й методами встановлення обставин вчиненого діяння, а отже, й доказування [13, с. 194].

Через очевидну спрямованість криміналістичних рекомендацій на підвищення ефективності доказової діяльності в кримінальному провадженні вважаємо за доцільне мовити про існування специфічних інструментів доказової діяльності – криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування. Такі інструменти розробляються вченими-криміналістами на основі кристалізування практичного досвіду здійснення доказової діяльності для забезпечення її найбільшої ефективності. При цьому виокремлюючи «криміналістичні» засоби доказування ми не ставимо за мету протиставити їх кримінальним процесуальним та іншим засобам; натомість ми вважаємо за потрібне додатково проілюструвати

спрямованість положень науки криміналістики на розробку практичного інструментарію для суб'єктів, що здійснюють доказування або беруть у ньому участь. Посилення згаданого інструментарію криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування є одним із ключових завдань криміналістичного вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні.

За В. В. Тіщенком криміналістичні засоби й методи в цілому являють собою «комплекс способів криміналістичного забезпечення вирішення завдань, пов'язаних зі збиранням, дослідженням та використанням доказової інформації, який базується на теоретичних положеннях і наукових рекомендаціях криміналістики й нормах процесуального закону та спрямований на швидке, повне й неупереджене розслідування кримінальних правопорушень» [10, с. 301]. Погоджуючись із наведеним додамо, що, на нашу думку, криміналістичні засоби й методи призначені забезпечити виконання пізнавальних (доказових) завдань не тільки під час досудового розслідування, а й під час судового розгляду.

Спираючись на викладене криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування пропонуємо визначити як розроблені чи опрацьовані криміналістикою прийоми, способи, методи й науково-технічні засоби, практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування вповноваженими особами (суб'єктами та учасниками доказування) під час збирання, дослідження й використання доказів з метою встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Для класифікування криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування пропонуємо застосувати сформульовані В. В. Тіщенком критерії класифікації засобів і методів криміналістики в цілому. Цитований науковець розподілив такі засоби й методи на теоретичні й практичні наукові ресурси; серед практичних він виокремив техніко-криміналістичні, тактико-організаційні та методико-організаційні криміналістичні засоби [10, с. 301], що відповідає сталому у вітчизняній науці погляду на систему криміналістики. Спираючись на загальноприйняті положення про предмет дослідження відповідних галузей криміналістики, пропонуємо наступні три групи криміналістичних засобів доказування.

1. Техніко-криміналістичні засоби доказування – прийоми, способи й методи та науково-технічні засоби, що використовуються для виявлення джерел потенційно-доказової (слідової) інформації, їх вилучення (копіювання), а також для попереднього й експертного дослідження доказів.

2. Тактико-організаційні криміналістичні засоби доказування – система прийомів та методів, спрямованих на найбільш ефективну організацію та здійснення досудового розслідування й судового розгляду, окремих процесуальних досудових і судових дій з метою збирання, дослідження та перевірки доказів у кримінальному провадженні.

3. Методико-організаційні криміналістичні засоби доказування – наукові положення щодо особливостей збирання, дослідження та використання доказів, установлення обставин, що становлять предмет доказування під час досудового розслідування та судового розгляду окремих підвидів, видів, родів кримінальних правопорушень.

ВИСНОВКИ

Таким чином, до засобів кримінального процесуального доказування на правах рівноцінно важливих та взаємопов'язаних елементів пропонуємо віднести: 1) знаряддя доказування-обґрунтування – фактичні дані та їх джерела (докази, презумпції, преюдиції, безспірні та загальновідомі факти); 2) способи доказування – способи збирання, дослідження, перевірки, оцінки, використання доказів та способи (форми) використання презумпцій, преюдицій, безспірних і загальновідомих фактів. Способи доказування є основою доказової діяльності уповноважених суб'єктів та інших учасників кримінального процесуального доказування, від ефективності їх застосування прямо залежить виконання завдань доказування і кримінального провадження в цілому. Оскільки задача формулювання більш конкретних, практично і праксеологічно орієнтованих рекомендацій щодо застосування способів доказування в кримінальному провадженні покладається на науку криміналістики, доцільно говорити про існування розроблених ученими-криміналістами специфічних інструментів доказової діяльності – криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування.

Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування – це розроблені чи опрацьовані криміналістикою прийоми, способи, методи й науково-технічні засоби, практично-орієнтовані рекомендації щодо їх найбільш ефективного застосування вповноваженими особами (суб'єктами та іншими учасниками доказування) під час збирання, дослідження та використання доказів з метою встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Залежно від рівня їх інтеграції доцільно виокремити техніко-криміналістичні, тактико-організаційні та методико-організаційні криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування.

Перспективним вбачається подальше поглиблене дослідження кожного із наведених різновидів криміналістичних засобів кримінального процесуального доказування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
- [2] Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. 314 с.

- [3] Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні : наук.-практ. посібн. Київ : Прецедент, 2014. 42 с.
- [4] Грошевий Ю. М. Поняття і класифікація засобів доказування в кримінальному процесі. *Вісник Академії правових наук України*. 1997. №3. (10). С. 69–76.
- [5] Лисаченко Є. І. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб кримінального процесуального доказування : дис. ... д-ра філософії, 081 – Право. Київ, 2021. 210 с.
- [6] Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев, 1984. 132 с.
- [7] Погорецький М. А., Старенький О. С. Засоби кримінального процесуального доказування. *Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав, наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. 960 с.*
- [8] Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.
- [9] Журавель В. А., Коваленко А. В. Дослідження доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. №2. С. 313–328.
- [10] Тищенко В. В. Засоби та методи криміналістичні. *Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав, наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2018. 952 с.*
- [11] Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві : автореф. дис. ... к.ю.н. 12.00.09. Київ, 2004. 18 с.
- [12] Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
- [13] Шаповал О. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів як засіб доказування у кримінальних провадженнях про економічні злочини. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. №3. С. 194–199.
- [14] Шепітько В. Ю. Тенденції та функції криміналістики в умовах змагального кримінального судочинства. *Криміналістика і судова експертиза*. 2015. Вип. 60. С. 67–76.
- [15] Словник української мови : в 11 т. / ред. Тому : Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька ; Ін-т мовознавства АН УРСР. Київ : Наук. думка. 1972. Том 3. 744 с.
- [16] Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / за ред. В. В. Дубічинського. Харків : ВД. «ШКОЛА», 2011. 784 с.
- [17] Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2002. 541 с.

REFERENCES

- [1] Vapniarchuk, V. V. (2017). *Theory and practice of criminal procedural evidence*. Kharkiv: Jurayt.
- [2] Hmyrko, V. P. (2010). *Evidence in the criminal process: an activity paradigm. Theoretical analysis. Problematization. SMD-representation*. Dnipropetrovsk: Academy of the Customs Service of Ukraine.

- [3] Honcharenko, V. H. (2014). *Evidence in criminal proceedings*. Kyiv: Precedent.
- [4] Hroshevyi, Yu. M. (1997). The concept and classification of means of proof in the criminal process. *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(10), 69–76.
- [5] Lysachenko Ye. I. (2021). *Temporary access to things and documents as a means of criminal procedural evidence* (Doctor of philosophy dissertation, Kyiv, Ukraine).
- [6] Mykheyenko, M. M. (1984). *Evidence in Soviet criminal proceedings*. Kyiv.
- [7] Pohoretskyi, M. A., & Starenkyi, O. S. (2020). Means of criminal procedural proof. *Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 vols. Vol. 19: Criminal process, judicial system, prosecutor's office and advocacy / editor: V. T. Hop (chairman) and others.; National Acad. laws, sciences of Ukraine; Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine; National law University named after Yaroslav the Wise. Kharkiv: Pravo.*
- [8] Stakhivskyi, S. M. (2005). *Theory and practice of criminal procedural evidence*. Kyiv.
- [9] Zhuravel, V. A., & Kovalenko, A. V. (2022). Examination of evidence in criminal proceedings as a component of the process of proof. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29(2), 313–328.
- [10] Tishchenko, V. V. (2018). Forensic tools and methods. *Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 volumes. Volume 20: Forensics, forensic examination, legal psychology / editor: V. Yu. Shepitko (head) and others.; National Acad. rights Sciences of Ukraine; Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine; National law University named after Yaroslav the Wise. Kharkiv: Pravo.*
- [11] Udovenko, Zh.V. (2004). *Forensic support of the evidence process at the pre-trial investigation* (Candidate thesis, Kyiv, Ukraine).
- [12] Chornous, Yu.M. (2017). *Forensic support for the investigation of crimes*. Vinnitsa: LLC «Nilan-LTD».
- [13] Shapoval, O. V. (2015). Technical forensic examination of documents as a means of proof in criminal proceedings about economic crimes. *Herald of criminal justice*, 3, 194–199.
- [14] Shepitko, V. Yu. (2015). Trends and functions of criminology in the conditions of adversarial criminal justice. *Forensics and forensic examination*, 60, 67–76.
- [15] *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol.* In G. M. Hnatiuk, & T. K. Chertorizhka (Ed.). (1972). Kyiv: Naukova opinion, 3.
- [16] *Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 60,000 words.* In V. V. Dubichynskyi (Ed.). (2011). Kharkiv: VD. «SCHOOL».
- [17] Ivchenko, A. O. (2002). *Interpretive dictionary of the Ukrainian language*. Kharkiv: Folio.

Артем Володимирович Коваленко

Кандидат юридичних наук, доцент

Старший науковий співробітник

Науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету №2

Донецький державний університет внутрішніх справ

25015, вул. Велика Перспективна, 1, Кропивницький, Україна

Artem V. Kovalenko

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
senior researcher at Scientific and research laboratory
of public safety of communities of Faculty № 2
Donetsk State University of Internal Affairs
25015, 1 Velyka Perspectyvna Str., Kropyvnytskyi, Ukraine

Рекомендоване цитування: Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. №4. С. 293–303.

Suggested Citation: Kovalenko, A. V. (2023). Criminalistic Means of Criminal Procedure Proof. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(4), 293–303.

Стаття надійшла / Submitted: 02/10/2023

Доопрацьовано / Revised: 02/11/2023

Схвалено до друку / Accepted: 22/12/2023